

TẾT VÀ RƯỢU TRONG “VỢ CHỒNG A PHỦ” CỦA NHÀ VĂN TÔ HOÀI

Tác giả: **Đoàn Văn Hân**

*Giáo viên trường THPT Nguyễn Bình Khiêm,
huyện Krông Pắc, tỉnh Đắk Lắk*

Tô Hoài một nhà văn tài năng với nhiều thể loại, một cây bút văn xuôi hàng đầu của nền văn học Việt Nam hiện đại. Ông là nhà văn của sự thật đời thường, là người có vốn hiểu biết phong phú và sâu sắc về các phong tục tập quán của nhiều vùng miền khác nhau. Trước Cách mạng, ngòi bút của ông chủ yếu hướng về vùng nông thôn nghèo và thế giới loài vật. Sau Cách mạng, phong cách của ông có sự chuyển hướng, lúc này ngòi bút của ông lại hướng đến những vùng nông thôn rộng lớn hơn, đặc biệt là Tây Bắc.

Truyện ngắn “*Vợ chồng A Phủ*” là thành quả của chuyến đi thực tế lên vùng Tây Bắc của ông. Tác phẩm đã lên án, phê phán, tố cáo chế độ phong kiến miền núi đang chà đạp, áp bức quyền sống, quyền hạnh phúc của con người. Bên cạnh đó, tác phẩm cũng mang đậm tinh thần nhân đạo. Cảm thương cho số phận khổ đau của những người lao động nghèo bất hạnh, bị tước đoạt đi quyền sống, quyền tự do, bị hành hạ cả về thể xác lẫn tinh thần. Đồng thời còn trân trọng ngợi ca sức sống tiềm tàng mãnh liệt và luôn biết hướng đến một tương lai tốt đẹp của họ.

Bên cạnh những giá trị sâu sắc mà tác phẩm đã đề cập thì điều đặc biệt hơn cả, làm nên sức hút đối với độc giả trong suốt mấy chục năm qua, có lẽ còn là những trang văn viết về ngày tết và tục uống rượu của người dân nơi này. Ai cũng biết, Tô Hoài có vốn hiểu biết rất phong phú, sâu sắc về phong tục, tập quán của nhiều vùng khác nhau trên đất nước ta. Suốt quãng đời thanh xuân, ông là nhà văn gắn bó sâu sắc với miền Tây Bắc. Gần như ông cùng ăn, cùng ở với vùng đất này, nên vì thế ông có nhiều trang viết về phong tục lễ Tết cổ truyền dân tộc và tục uống rượu vô cùng đặc sắc.

Văn học trong nhà trường

Đầu tiên, khi viết về Tết, trong truyện Vợ chồng A Phủ, ông viết: “ Trên đầu núi, các nương ngô, nương lúa gặt xong, ngô lúa đã xếp yên đầy các nhà kho. Trẻ con đi hái bí đỏ, tinh nghịch, đã đốt những lều canh nương để sưởi lửa. Ở Hồng Ngài người ta thành lệ cứ ăn Tết khi gặt hái vừa xong, không kể ngày, tháng nào. Ăn Tết như thế cho kịp lúc mưa xuân xuống thì đi vỡ nương mới. Hồng Ngài năm ấy ăn Tết giữa lúc gió thổi vào cỏ gianh vàng ửng, gió và rét dữ dội. Nhưng trong các làng Mèo Đỏ, những chiếc váy hoa đã đem ra phơi trên mỏm đá xòe như con bướm sặc sỡ ... Đám trẻ con đợi Tết, chơi quay, cười âm âm trên sân chơi trước nhà. Ngoài đầu núi lấp ló đã có tiếng ai thổi sáo rủ bạn đi chơi”.

Đây có lẽ là đoạn văn viết về Tết hay nhất, giàu cảm xúc nhất trong truyện. Bằng tài quan sát rất tinh tế, cảm quan về cuộc sống nhạy bén, cùng vốn hiểu biết sâu rộng của Tô Hoài về đất và người Tây Bắc. Tết của người đồng bào vùng cao đã hiện lên thật chân thực, mang đặc trưng riêng. Đọc đến đây, độc giả như hình dung ra cái không khí của những ngày Tết của người H'Mông nơi này. Khi nương lúa đã gặt xong. Những cánh hoa đào, hoa mận nở khắp rừng Tây Bắc. Khi những chiếc váy hoa phơi trên mỏm đá. Khi những trò chơi dân gian như *chơi quay, đánh pao, thổi sáo, nhảy*, và khi khắp các bản làng lại rộn rã tiếng khèn thì cũng là lúc đồng bào H'Mông tung bừng, háo hức đón Tết cổ truyền. Tết người H'Mông bắt đầu sớm hơn Tết của người Kinh khoảng 1 tháng.

Người H'Mông đón Tết từ ngày 26/11 âm lịch và kéo dài trong 10 ngày. Như vậy, Tết của đồng bào qua những trang văn của ông đã hiện lên thật sinh động, hấp dẫn. Để có được những trang văn tràn ngập không khí Tết như vậy, rõ ràng nhà văn Tô Hoài đã có sự quan sát tỉ mỉ, cẩn thận. Sinh thời nhà văn rất ý thức việc quan sát và ghi chép những chi tiết nhỏ nhặt trong đời sống. Có lẽ, vì vậy mà những trang văn của ông đều có trữ lượng chi tiết rất dồi dào và hấp dẫn người đọc.

Cũng cần nói thêm, trong các sáng tác của nhà văn Tô Hoài, ông dành nhiều trang viết về Tết. Tết như một ấn tượng khó thể quên trong tâm thức của ông. Ông có cảm xúc đặc biệt khi Tết đến xuân về. Với ông, Tết là không chỉ để nghỉ ngơi, sum họp mà Tết còn là thời điểm ông có cảm hứng sáng tác nhất. Tô Hoài thích Tết. Vì thế mà trong cuốn “*Truyện cũ Hà Nội*”, ông có hẳn 9 bài viết về mùa xuân, lễ hội, Tết như: *Đón giao thừa, Những ngày áp Tết, Hội làng, Khai bút, Chơi chùa, Giỗ Tết*. Với riêng Tết ở vùng cao, nhà văn Tô Hoài đã từng ăn Tết cùng người Tày, Dao, H'Mông. Ông tâm sự: “*Tôi lại thích Tết H'Mông. Hội ấy còn viết lời Bài ca hang đá, ông Nguyễn Văn Thương làm nhạc phim này. Tôi nhớ những chuyến thực*

Văn học trong nhà trường

té Hà Giang. Giờ mà có bát rượu ngô thì hay biết mấy! Tết trên ấy giết lợn, ngựa, bò, ăn nhiều món nướng. Rượu ngô uống tha hồ. Lại còn được xem hoa hậu. Người Pháp tổ chức thi chọn người đẹp Thái, Mường, H' Mông vào mùa Xuân”...

Trở lại với truyện ngắn “*Vợ chồng A Phủ*”, bên cạnh những trang văn viết về Tết, nhà văn Tô Hoài còn có cảm hứng khi viết về bữa rượu, ông viết: “*Cả nhà thống lí Pá Tra vừa ăn xong bữa cơm Tết cúng ma. Xung quanh, chiêng đánh âm ỉ, người óp đồng vẫn còn nhảy lên xuống, run bần bật. Vừa hết bữa cơm lại tiếp ngay bữa rượu bên bếp lửa*” “*Ngày tết Mị uống rượu. Mị lén lấy hũ rượu, cứ uống ừng ực từng bát*”. “*Cả đêm ấy Mị phải trối đứng như thế. Lúc thì khắp người bị dây trối thít lại, đau nhức. Lúc lại nồng nàn tha thiết nhớ. Hơi rượu tỏa*”. Trong bữa cơm của người H'Mông những ngày Tết có ba món không thể thiếu đó là thịt, rượu ngô và bánh ngô. Trong đó, rượu ngô là thứ không thiếu trong bất cứ nhà nào của người H'Mông. Khách đến nhà, thế nào cũng được chủ mời uống rượu. Mà uống không dùng chén nhỏ mà nhất quyết cả chủ và khách khi uống phải dùng bằng bát.

Cách mời rượu của đồng bào H'Mông cũng là nét văn hóa đặc trưng nơi đây. Để mời khách uống rượu ngô mừng năm mới, gia chủ rót rượu đầy sòng sánh cái bát trên tay, uống một ngụm trước rồi bắt đầu chuyền tay nhau lần lượt mời khách, cùng với đó là những lời chúc cho một năm mới tốt đẹp. Uống rượu ngô đã thành tập tục trong sinh hoạt của đồng bào nơi đây. Đây cũng là nét văn hóa ẩm thực giản dị nhưng đầy bản sắc của người H'Mông. Rượu ngô không chỉ là thành quả lao động và uống rượu ngô đã trở thành nét văn đẹp trong sinh hoạt văn hóa giao tiếp. Cầm bát rượu lên uống, mới cảm nhận được hương vị ngô, vị thanh mát của đất trời, của hương đất kết tinh ra từng giọt thơm quyến rũ. Cái tình người hòa cùng với men rượu ngô đã làm ấm lòng những người con của núi rừng Tây Bắc.

Đọc tác phẩm “*Vợ chồng A Phủ*” của Tô Hoài có thể thấy chuyện ăn, chuyện uống không chỉ nằm trong chuỗi những sinh hoạt thường ngày tạo nên chất hiện thực, đời thường của các nhân vật mà còn thể hiện những giá trị văn hóa, thể hiện góc nhìn riêng của ông về vấn đề văn hóa.

Cô nhiên, để có những trang văn viết về rượu ngô, nhà văn Tô Hoài đã có sự quan sát, tìm hiểu rất kỹ về tập tục của người H'Mông nơi này. Sinh thời, Tô Hoài cũng là người có tưu lượng tốt. Ông không uống nhâm nhi như Nguyễn Tuân mà dù rượu hay bia thì chỉ một hơi là hết: “*Trong bữa rượu, cụ có thể uống ba thứ: bia, rượu vang rồi rượu nặng. Rất nhiều người trong bữa rượu chỉ uống được một thứ,*

Văn học trong nhà trường

uống hai ba thứ khác rất dễ chết. Với cụ, hai ba loại cũng vậy thôi, không thành vấn đề! Cụ không uống sâm nhi, cụ uống theo kiểu Nga. Rượu đế, rượu whisky, cụ ực một cái, cạn ly, rồi chữa cháy bằng nước lọc - Càng uống càng tỉnh’.

Ông thích uống rượu ngô của người H’Mông. Có lần ông thủng thẳng: “*Tết bây giờ, món gì cũng chán, ngon chỉ món rượu*”. Theo nhà thơ Vũ Quần Phương, những năm cuối đời nhà văn Tô Hoài không uống rượu vì mấy người bạn đã mất hết.

Tựu chung lại, với vốn hiểu biết phong phú, khả năng quan sát sắc sảo và năng lực dựng người, dựng cảnh tinh tế, tác giả đã phác họa được những bức tranh thiên nhiên Tây Bắc hùng vĩ, thơ mộng, miêu tả sinh động nhiều phong tục độc đáo của người H’Mông. Truyện ngắn “*Vợ chồng A Phủ*” được viết cách đây hơn 70 năm nhưng đến nay, dư ba của truyện vẫn để lại ấn tượng khó quên trong lòng độc giả.

Tài liệu tham khảo

- [1]. <https://nongthonviet.com.vn/ruou-ngo-cua-dong-bao-hmong-suoi-giang.ngn>
- [2]. <https://thethaovanhoa.vn/nha-van-to-hoi-mon-gi-cung-chan-chi-ngon-mon-ruou-20110118145225787.htm>
- [3]. <https://baoquangnam.vn/van-hoa/toi-hoc-o-nha-van-to-hoi-20918.html>